

## **Rozhovor se Zdeňkou Procházkovou o kyberšikaně, závažném a nebezpečném fenoménu současnosti**

Jana Létalová, Veronika Rodová

*Mgr. Zdeňku Procházkovou jsme oslovili v roce 2019 se žádostí, aby studenty naší fakulty seznámila s potenciálními riziky spojenými s používáním internetu a sociálních sítí. Od té doby se s ní na půdě fakulty setkáváme každoročně a můžeme konstatovat, že realizované přednášky jsou obohacující jak pro studenty, tak pro vyučující. Počet účastníků je vždy kapacitně omezen, a proto jsme se letos rozhodli požádat Zdeňku Procházkovou o rozhovor, který zpřístupní obsah přednášek širšímu publiku.*

### **Můžeš čtenářům přiblížit svoji profesní dráhu? Jaká byla tvoje cesta k Policii ČR?**

Mám vystudovanou Pedagogickou fakultu na Masarykově univerzitě v Brně a Fakultu sportovních studií tamtéž. Moje aprobační předměty jsou přírodopis a tělesná výchova. Hned po absolvování vysoké školy jsem nastoupila jako učitelka na základní škole, kde jsem učila svoji aprobaci. Zde jsem působila pět let, práce s dětmi mě bavila a měla jsem ji ráda. Nastaly ale určité neshody s vedením školy a z tohoto důvodu jsem se rozhodla, že školství opustím, protože mě to poměrně hodně ubíjelo a do práce jsem začala chodit s velkou nechutí, což bylo špatné a neproduktivní. Když jsem přemýšlela, co bych mohla se svou aprobací dělat, pokud bych nechtěla zůstat ve školství, napadla mě Policie České republiky, protože zrovna v tu dobu zde probíhala poměrně masivní náborová kampaň. Vzhledem k tomu, že jsem absolvovala Fakultu sportovních studií a pro přijetí k policii bylo – mimo jiné – zapotřebí absolvovat fyzické testy, říkala jsem si, že by to pro mě mohla být výhoda a možná příležitost zkusit něco nového. Vše jsem úspěšně zvládla a splnila, takže tímto začala moje „nová kariéra“ u Policie České republiky. Po absolvování kurzu pro získání oprávnění k držení zbraně, základů odborné přípravy a dalších náležitostí jsem byla přidělena na Obvodní oddělení policie Brno – Výstaviště. Zde jsem vykonávala běžnou hlídkovou službu a stále jsem přemýšlela, kterým směrem bych se u polici měla vydat. Pořád jsem chtěla tak nějak pracovat s dětmi, takže jsem pomýšlela na Službu kriminální policie a vyšetřování, což je oddělení, které řeší kriminalitu mládeže. Ale shodou okolností se ke mně po nějakém čase dostala informace, že je vyhlášeno výběrové řízení na místo policejní preventistky, což mě velmi zaujalo. Zjistila jsem si více informací ohledně této pozice a pak jsem to zkusila. A v září letošního roku to bude již patnáct let, co jsem byla zařazena na Krajské ředitelství policie Jihomoravského kraje, konkrétně na oddělení tisku a prevence, kde mám na starosti právě zmíněnou prevenci.

### **Co přesně tvoří náplň tvé práce?**

V rámci náplně své práce vymýšlím a realizuji různé preventivní projekty, které reagují na aktuální dění a na aktuální problémy. Vystupuji na konferencích, kde většinou odborněji rozebírám určitou problematiku, spolupracuji a dalšími institucemi a organizacemi jako například pedagogicko-psychologická poradna, probační a mediační služba, Národní institut dalšího vzdělávání, Bílý kruh bezpečí, Podané ruce a řadou dalších. Hlavními partnery pro komunikaci, ale také pro získávání finanční podpory na realizaci preventivních projektů jsou Krajský úřad Jihomoravského kraje a Magistrát města Brna. Dále realizuji, vedle jiného, preventivní besedy, přednášky a aktivity pro všechny cílové skupiny, konkrétně pro žáky na prvním i druhém stupni základní školy, studenty na středních i vysokých školách, učitele, školní metodiky prevence, rodiče, ale také pro seniory. Rozebíráme různá témata. V souvislosti se školami je to dopravní výchova, bezpečné chování, drogová problematika, trestní odpovědnost, bezpečné chování na internetu – zejména kyberšikana a rizika užívání sociálních sítí. Každý program přizpůsobujeme věkové kategorii, pro kterou je realizován. Se školami spolupracujeme dlouhodobě a v určitých školách realizujeme programy pravidelně a návazně. V současné době nejčastěji realizujeme preventivní programy zaměřené na kyberšikanu. Je to nejčastější problematika, kterou ve školách rozebíráme, ať už je to u žáků na prvním nebo druhém stupni základních škol nebo u studentů středních škol a učilišť. Učitelé a další pedagogičtí pracovníci se na nás stále častěji obracejí s nějakým problémem souvisejícím s kyberšikanou, který se v jejich škole objevil, který musí řešit a často si s ním nevědí rady. Není neobvyklé, že mně volají třeba i školní metodici prevence s žádostí o radu, jak v určitých situacích postupovat. Je to velmi rozmanitá práce, která mě opravdu velmi baví. S tím jistě souvisí i to, že se mně podařilo v roce 2017 získat pro Krajské ředitelství policie Jihomoravského kraje druhé místo v národním kole soutěže Evropské ceny prevence kriminality s preventivním projektem *Bezpečně v kyberprostoru*, který je zaměřený právě na problematiku kyberšikany a realizujeme ho již od roku 2011 společně s Jihomoravským krajem. A poté v roce 2021 ve stejné soutěži třetí místo s preventivním projektem *Šikana*.

**Dostáváme se ke kyberšikaně, která je jádrem našeho rozhovoru. V čem je jiná než ostatní formy sociálně-patologických jevů? Je možné ji stručně charakterizovat?**

Kyberšikana je druh klasické šikany, ale děje se prostřednictvím elektronických prostředků. Můžeme jednoduše říci, že jde o šikanu na internetu. Šikana a kyberšikana spolu velice úzce souvisejí, a jdou „ruku v ruce“. Ve většině případů nemůžeme tyto dva jevy rozdělit, protože se opravdu v samotném jednání prolínají. Nějaké jednání může začít různými projevy šikany třeba přímo ve třídě a poté toto jednání může pokračovat někde doma prostřednictvím sociálních sítí. Anebo to může jít v opačném pořadí. Je ale důležité si uvědomit, kdy jde opravdu o kyberšikanu. Abychom mohly hovořit o kyberšikaně, jednání musí vykazovat nějaké typické znaky, konkrétně se jedná o dlouhodobost, opakování a dále vzrůstající intenzitu a že to vše se odehrává v kyberprostoru. Jinak jsou zde vlastně úplně stejné znaky jako u šikany. Pokud se zde tyto znaky nevyskytují, neměli bychom takové jednání označovat jako kyberšikanu, může se jednat třeba o jednorázový kybernetický útok a podobně. Kyberšikana má mnoho projevů.

Mohou to být například různé urážky, zesměšňování, ponižování, vyhrožování, vydírání a tak podobně. Trochu jiné projevy jsou u dětí na prvním stupni základní školy a jiné u těch starších. U mladších převažuje slovní agrese a u starších hrají hlavní roli intimní fotografie, na které potom může být – a často to tak bývá – navázané vyhrožování a vydírání, protože „agresor“ má další požadavky týkající se zasílání odvážnějšího materiálu. To je i nejtypičtější scénář případů souvisejících se školním prostředím. Kyberšikana je jiná zejména v tom, že je zde poměrně velká anonymita, a hlavně má obrovský dosah. Pokud se jednou něco na internetu, tj. většinou na sociálních sítích zveřejní, zůstává to tam napořád. I když tam někdo umístí nějaký materiál (fotografie, video, prostě cokoli) třeba jenom na hodinu a poté ho odstraní, i za tu hodinu si může kdokoli tento materiál stáhnout, zkopírovat, a především ho může sdílet někde jinde. Rozeslat dalším příjemcům, takže autor původního materiálu nemá vůbec ponětí, kdo všechno má tento materiál k dispozici a co s ním dál udělá. I když se materiál z nějaké sociální sítě odstraní, na dalších místech může během chvilky díky tomuto lavinovitému šíření zase vyskočit. Nemusí to být třeba okamžitě, může to být za den, za měsíc, za půl roku nebo i po letech, ale dosah a důsledky mohou být fatální.

### **Kdo nejčastěji tvoří cílovou skupinu obětí a pachatelů kyberšikany?**

Pokud se bavíme o kyberšikaně a jejích projevech, pak jsou nejčastějšími oběťmi právě žáci a studenti základních a středních škol. Věková hranice související s kyberšikanou se neustále snižuje a běžně se řeší různé projevy kyberšikany i na prvním stupni základní školy, včetně sextingu. Co se týče pachatelů, záleží na tom, jaké projevy kyberšikany budeme brát v potaz. Pokud budeme hovořit o slovní agresi, pak můžeme říci, že se velmi často objevuje mezi spolužáky obětí a nejčastěji se vyskytuje na prvním, případně druhém stupni základních škol. Pokud se zaměříme na sexting, zde se věková hranice pachatelů v současné době pohybuje průměrně mezi 18 až 26 roky. Velmi často se však setkáváme s tím, že pachatelé jsou lidé z okruhu blízkých přátel rodiny či příbuzných obětí. Známý je však i případ, kdy byl útočníkem šestiletý chlapec, který ještě neuměl psát a k útokům využíval mobilní aplikaci, která mu jeho nahrané promluvy se sexuálním obsahem převáděla do písemné podoby. Zprávy pak posílal oběti, již byla jedenáctiletá spolužačka jeho sestry.

### **To je tedy dost neradostné zjištění. Co je příčinou?**

Nejzásadnější je asi to, že mládež nedomýšlí důsledky svého jednání na sociálních sítích, neuvědomuje si rizika, a hlavně si většina z nich říká: „mně se to přece nemůže stát“. Problém je v tom, že až se jim to stane, tak už je většinou pozdě, a to platí zejména v případech, kdy problém včas neřeší nebo ho řeší, až když je ve velmi pokročilé fázi. Další příčinou bývá to, že žáci a studenti moc nemyslí na svoje soukromí – potažmo bezpečí ve virtuálním světě. Mají nezabezpečené profily, sdílejí citlivé údaje, zejména fotografie a další rizikový materiál s obrovským počtem cizích lidí. Chtějí být středem pozornosti, ale volí nevhodný způsob. Komunikují s cizími lidmi, podceňují riziko falešných profilů.

## **Co by mohli a měli v rámci prevence kyberšikany dělat učitelé?**

V rámci školy by se měli pedagogové této problematice věnovat v různých předmětech, a ne pouze ve výpočetní technice (někdy ani to ne). Se žáky by měli tuto problematiku rozebírat i třídní učitelé, komunikovat s dětmi, aby když se objeví u nějakého dítěte problém, nemělo by mít strach se na pedagoga obrátit, svěřit se, požádat o pomoc. Stejně tak by školní metodici prevence měli využívat kvalitní preventivní programy zaměřené na tuto problematiku a vhodně je zařazovat do preventivního programu školy. Určitě je ale nezbytné, aby se i pedagogové vzdělávali v této oblasti, seznamovali se s možnými riziky na sociálních sítích i s postupy, co ve které situaci dělat, popř. kam se obrátit.

## **A co mohou dělat rodiče?**

Rodina je vždy základem a vliv rodičů je klíčový. Rodiče však velmi často přehazují odpovědnost na školu a problémy nechtějí řešit, dovolávají se toho, aby problém vyřešila škola. Ovšem škola má v tomto poměrně svázané ruce a mnoho možností ani kompetencí nemá, zejména pokud nějaké závadové jednání neprobíhá na půdě školy. Rodiče by měli se svými dětmi komunikovat, měli by vědět, co děti na sociálních sítích „vytváří“ a s kým komunikují, s kým tam jsou v kontaktu. Je to však velmi citlivá půda, protože zde nefunguje žádná přísnost, autoritativní kontrola nebo zákazy. Striktní zákazy mohou věc mnohdy zhoršit a dítě si stejně najde cestičku, jak zákaz obejít nebo porušit. Daleko důležitější je, nastavit si nějaká pravidla. Mít s dítětem vzájemnou důvěru, aby dítě vědělo, že když se objeví nějaký problém, že se na rodiče může obrátit. Neexistuje žádné univerzální doporučení, jak s dítětem komunikovat, jak a jaká pravidla nastavit, ve kterém věku je již vhodné začít užívat mobilní telefon či nějakou sociální síť. To vše je velice individuální, každé dítě je jiné, na každé platí něco jiného, a to právě musí vědět a vyzozorovat rodič, ten má k dítěti nejbližší a zná ho nejlépe. Rozhodně je však důležité a zásadní, aby rodiče k této problematice získávali informace, orientovali se v ní, znali možná rizika – a to třeba právě na preventivních besedách, které škola realizuje například právě ve spolupráci s Policí ČR. Bohužel mnozí rodiče se k sociálním sítím staví tak, že tomu nerozumí, že to jde mimo ně a tím pádem je to příliš nezajímá. V dnešní době je však nezbytné se s technologiemi seznamovat a získávat přehled zejména proto, aby právě rodiče mohli být dítěti oporou v nečekaných situacích, aby mu uměli poradit, věděli, co dělat v různých situacích, kam se obrátit, popřípadě, kde hledat další pomoc a řešení. Rozhodně je dobré předcházet rizikovým jevům. Třeba tím, že se rodiče zúčastní preventivní přednášky. Mohou se pak v problematice začít lépe orientovat, mohou si uvědomit nejrůznější rizika a nebezpečí, která na jejich potomky v mobilních telefonech číhají a také si mohou udělat představu, jaké jsou možnosti řešení, kam se v případě potřeby obrátit. Je neprozřetelné a pošetilé si říkat, „nás se to netýká, nám se nemůže nic takového stát“. Až se stane, může být už pozdě.

**Mohla bys stručně představit zmíněný projekt *Bezpečně v kyberprostoru*, se kterým jsi úspěšně prorazila na národní úrovni?**

Projekt vznikl v roce 2011 a v současné době je hlavním realizátorem Krajské ředitelství policie Jihomoravského kraje za podpory Jihomoravského kraje. Projekt *Bezpečně v kyberprostoru* si klade za cíl omezovat rozšiřování nebezpečných počítačových jevů v Jihomoravském kraji a také zvýšit informovanost v této oblasti u všech věkových kategorií.

V rámci projektu jsou realizovány zejména vzdělávací semináře pro ředitele škol, učitele informačních a komunikačních technologií, metodiky prevence a ostatní učitele na základních, středních i vyšších odborných školách. Je důležité, že semináře pořádáme také pro žáky a studenty, pro rodiče či zaměstnance organizací a také pro širokou veřejnost. Projekt se snaží reagovat na aktuální dění v souvislosti s virtuálním světem.

V rámci projektu

- bylo vytvořeno několik učebních pomůcek – metodické DVD pro učitele, pracovní listy pro žáky na prvním i druhém stupni základních škol a takzvané kyber omalovánky, což jsou omalovánky, kde jsou dětem zajímavou formou představovány rizikové situace a jejich správné řešení. Školáci s pedagogy či rodiči mohou pomocí této výtvarné aktivity probírat, jaká nebezpečí se v on-line prostoru skrývají a jak nejlépe reagovat, aby se děti nestali obětí protiprávního jednání.
- Bylo natočeno několik video-spotů reagující na aktuální dění (například o kybergroomingu – riziku nadužívání mobilních telefonů, o sextingu – nevhodném obsahu na YouTube a podobně), které jsou využívány na besedách a přednáškách.
- Každoročně je vyhlašována soutěž *Bezpečně v kyberprostoru* zaměřená na tematiku kyberšikany, včetně výstavy tvůrčích prací žáků a studentů, kteří v rámci soutěže pracují různou – jim blízkou formou – s tématem kyberšikany a šikany dle aktuálního zadání. Vytvářejí reklamní plakáty, videospoty, komiksy a jiné. Neodmyslitelnou součástí každého ročníku je slavnostní vyhlášení vítězů jednotlivých kategorií.
- Probíhá spolupráce s projektem Kraje pro bezpečný internet.
- Probíhá spolupráce s Linkou bezpečí – tvorba komiksů, letáku.
- Byly spuštěny webové stránky projektu
- Byl vytvořen profil projektu na Facebooku.
- Jsou vytvářeny preventivní letáky reagující na aktuální dění, upozorňují na rizika a zdůrazňují rady a doporučení, jak se nestát obětí.
- Byla vytvořena mobilní aplikace *Pozor na triky*, kdy si mohly děti formou hry vyzkoušet své znalosti v souvislosti s odhalením rizik na internetu a sociálních sítích.

## **Kde mohou rodiče, učitelé, žáci, studenti a široká veřejnost získat základní informace o tom, jak se chovat ve virtuálním prostředí?**

Jak už jsem zmínila, pro rodiče realizujeme preventivní besedy ve spolupráci se školami, často obdobné besedy realizujeme i pro pedagogy, kde se snažíme upozorňovat na rizika, která souvisí s užíváním sociálních sítí. Kromě toho musí být rodič, ale i pedagog aktivní sám a informace si k této problematice zjišťovat. To může být ale v současné době docela problematické, protože na internetu je neuvěřitelné množství informací ke kyberšikaně, bohužel ne všechny jsou správné, dokonce jsou některé hodně zavádějící a nepřesné. Je tedy velmi důležité informace ověřovat a brát z důvěryhodných zdrojů. I proto uvádíme v našich preventivních materiálech odkazy na opravdu kvalitní stránky, na jejichž obsahu se velmi často podílejí i policisté. Jedna z nejkvalitnějších podkladů k problematice kyberšikany a dalším rizikům ve virtuálním světě vytváří kolegové z Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Dále bych ráda upozornila na krátký film *Na hory*, který vznikl v produkci projektu Seznam se bezpečně. Film je k dispozici na YouTube a na námět Martina Kožíška jej natočil Braňo Holiček. V roli rodičů vystupují Gabriela Míčová a Martin Finger, chlapce – oběť kyberšikany hraje Lukáš Veřtat. Je to příběh, který byl natočen podle skutečné události a názorně popisuje klasická rizika související s komunikací na sociálních sítích, ukazuje obvyklý proces – hlavně bezvýchodnost dítěte v roli oběti a postupné stupňování požadavků sextingu. Příběh končí tragicky. Osobně film považuji za skvělý materiál, protože to je srozumitelné, obsahově profesionální a umělecky kvalitní zpracování problematiky, které rodičům může pomoci uvědomit si, co vše se během komunikace na sociálních sítích může stát. Snímek je podle mě vhodný i pro práci pedagogů, pokud by se chtěli problematice kyberšikany věnovat více a se svými žáky či studenty toto riziko dále rozebírat. Film využíváme také na preventivních přednáškách, je ale nutné k němu mít vždy ještě doplňující odborný komentář. Dále bych zde chtěla doporučit seriál #Martyisdead, který získal i mezinárodní cenu Emmy. Tento seriál sice nezachycuje nejvíce rozšířené formy kyberšikany, zaměřuje se však na ty, které mají na děti největší dopad. I ten se může stát kvalitní pomůckou a vodítkem pedagogům, popřípadě rodičům.

## **Náš rozhovor je u konce. Rozloučení se čtenářem ponechám na tobě.**

Podobně jako všechno v životě, má i kyberprostor své světlé a stinné stránky. Je na nás dospělých vést děti tak, aby se technologie staly jejich dobrým služebníkem, ale ne pánem. V této souvislosti bych ráda zmínila termín *netiketa*, který úzce souvisí s bezpečným jednáním v kyberprostoru. Jedná se o složeninu slov „net“ – síť, internet a „etiketa“ – souhrn norem slušného chování. Podstatou *netikety* je, vedle zmiňovaného zabezpečení profilu a zvažováním vhodnosti sdíleného obsahu, také ohleduplnost vůči ostatním. Je to jako v reálném životě. Je třeba vést děti k uvědomění, že psát urážlivé a zesměšňující zprávy či komentáře o druhých

lidech je zkrátka špatné. Pokud dokážeme dodržovat pravidla *netikety*, pak můžeme kyberšikanu porazit.

**Děkujeme za rozhovor.**

**Zdroje:**

[www.bezpecne-online.saferinternet.cz](http://www.bezpecne-online.saferinternet.cz).

[www.bezpecnevyberprostoru.cz](http://www.bezpecnevyberprostoru.cz).

[www.bezpecnyinternet.cz](http://www.bezpecnyinternet.cz).

[www.budsafeonline.cz](http://www.budsafeonline.cz).

[www.e-bezpeci.cz](http://www.e-bezpeci.cz).

[www.internetembezpecne.cz](http://www.internetembezpecne.cz).

[www.saferinternet.cz](http://www.saferinternet.cz)[www.seznamsebezpecne.cz](http://www.seznamsebezpecne.cz).

Por. Mgr. Zdeňka Procházková

Je absolventkou Masarykovy univerzity a několik let působila jako učitelka na základní škole. Nyní již patnáctým rokem pracuje u Policie České republiky, kde se profesně zabývá problematikou prevence a řešení sociálně patologických jevů, přičemž se specializuje na problematiku šikany a kyberšikany. Pořádá osvětové přednášky a besedy pro všechny cílové skupiny. S ohledem na své pedagogické zkušenosti spolupracuje zejména se základními a středními školami. Je zaměstnaná na oddělení tisku a prevence Policie České republiky Jihomoravského kraje v Brně.

Kontakt: [zdenka.prochazkova@pcr.cz](mailto:zdenka.prochazkova@pcr.cz)